

Írta: Bárdos Kata

A RENDSZERSZEMLELETŰ GONDOLKODÁS HELYE ÉS SZEREPE A CSALÁDI SZOCIÁLIS MUNKÁBAN¹

A családi szociális munka egy kitalált fogalom, mely nem létező dolgot jelöl. Ha létezne, akkor egy lenne a szociális munka munkaformái között (egyéni esetkezelés, csoportos, közösségi szociális munka). A Tündérhelyi Szociális Munkás Képzés² keretében kialakult szellemi műhely – a hagyományosokon kívül

- további munkaformákat fogalmazott meg, pl. szociális adminisztráció, vezetői szociális munka, a szociális munka szupervíziója, kontroll szupervízió stb. A családi szociális munkát, mint munkaformát kezdetben tisztán oktatási céllal fogalmazta meg a műhely, mára azonban egyre elfogadottabbá válik a szakmában. Mint a munkaforma egyik megfogalmazója, továbbra is műterméknek tekintem, melynek használatára még jó ideig szükség lesz, azonban ettől nem válik alapmunkaformává.

A Konferencia szervezői szakmai modelleket kerestek a gyakorlatterületéről. Nem tudom, hogy a családi szociális munka modell vagy nem, én továbbra is oktatási segédeszköznek tekintem. A családi szociális munka az egyéni esetkezelés (case-work) egyik alaptípusa. A fogalom bevezetésére a hazai szociális munka sajátos fejlődése adott okot. A különböző segítő szervezetek általában a segítségkérővel foglalkoznak, az ő problémaértékelését, nehézségeit tekintik a munka kiinduló pontjának. Nem együttműködő családtagok esetében, vagy egyszerűen saját kényelmük okán rendszerint meg is maradnak ezen a szinten. Ebben a rendszerben ok-okozati összefüggések fedezhetők fel, a dolgok lineáris módon függenek össze. Ha gúnyosan akarnék fogalmazni, azt is mondhatnám, hogy a Magyarországon megvalósuló szociális munka szellemisége egy fordítási hibán alapul.³ Olyan egyénekkkel foglalkozik, akik

- felismerve saját helyzetük, gondjaik túrhetetlen voltát – segítségért fordulnak valamely segítő szervezethez vagy személyhez.

A családi szociális munka jellemzőit Stang írása alapján ismertetem.⁴ Stang szerint a családi szociális munka az alábbi öt jellemző mentén írható le:

Mi az elméleti háttere?

Mi a célja?

Ki a kliens?

Mi különbözteti meg a családterápiától? Mi az indikációja?

1. Elméleti háttere: az általános szociális munka ismeret- és értékrendszere, a rendszerszemlélet, a kommunikáció interperszonális elméletei, és mint alapérték, a multikulturalitás.

2. Célja: a család pszichoszociális nehézségeinek megszüntetése, de legalább enyhítése oly módon, hogy a felkínált problémát rendszerszemlélettel közelíti meg, a család

¹ 2000. április 27-én, Szekszárdon, a szociális munka oktatásának 10. éve tiszteletére rendezett regionális konferencián elhangzott előadás alapján.

² Melyet időközben megszüntetett a Wesley János Főiskola főigazgatója

³ Ez sokéves szupervíziós munkám sajnálatos tapasztalata.

⁴ Stang, I: Szociális munka családokkal kézirat [melynek szövege sajnos nem azonos a belőle szerkesztett és azonos cím alatt a Kézikönyv szociális munkásoknak (szerk.: Kozma J.) c. a Szociális Szakmai Szövetség által Budapesten 1998-ban kiadott kötetben megjelent tanulmányával].

működés módjába ágyazottan, a család külső és belső kommunikációs rendszerének figyelembevételével.

3. Kliens: a delegált családtag (akit a család „előre tol” -láthatjuk, hogy ő az, akit az „egyéni esetkezeléssel” foglalkozó a munka alanyának tekint), a munka során minden családtagnak van jelentősége, még a távolmaradóknak is.

4. A családi szociális munka és a családterápia különbségeinek részletes ismertetésére itt nincs lehetőség, így csak az összehasonlítás alapjául szolgáló tényezőket sorolom fel. Ezek: a cél, az eszköz, szakmai rituálék (pl. a találkozások helyszíne, időtartama, rendszeressége, a technikai eszközök használata, az esetfelelős szakemberek száma, szupervízió), alapvető szakmai tudások és készségek, szakmai képzés.

5. Az indikáció többféle lehet:

- a probléma az egész családot érinti
- a probléma családi diszfunkciókkal függ össze
- ha a család teherbíró képessége csökkent
- ha a probléma nehéz szociális helyzettel összefüggő krízis
- ha a nehéz szociális helyzetet stabilizálja a család működése
- ha a probléma a család és az intézmény megrekedt kommunikációján alapul
- állami gondozás, válás, családon belüli bántalmazás stb.

A családi szociális munka fázisai lényegében azonosak az egyéni esetkezelésével (hiszen egyik alapesete), azonban egyes fázisoknak kiemelten fontos szerep juthat. Ilyen lehet pl. a kapcsolatfelvételt megelőző szakasz, a „küldővel” való munka. Itt válhat világossá, hogy milyen szerepet játszik a küldő a családi dinamikában, kommunikációban, kinek milyen megrendeléséről van szó. Nem ritka az sem (miként a családterápiában sem), hogy a családdal folytatott munka első szakaszában (esetleg hosszabban is) a küldő is részt vesz.

A családi együttműködés nem feltétele, hanem eredménye a családi szociális munkának.

A fentiekből láthatjuk, hogy a családi szociális munka elsősorban egy szemléleti keret, hogy modell-e, majd a szakma dönti el.

Munkamódok a családi szociális munkában:

- szociális munka családokkal családi szállón
- családi csoport, családi nagycsoport, „párccsoport”, a gyerek- és szülőcsoportok közös foglalkozásai
- családi tábor
- adósságkezelés
- családi konzultáció (ez olyan képzettség, mely családterápiás kezesben szerezhető meg, terápiás intervenciókra nem jogosít fel, és általában szociális munkások végzik)
- családlátogatás (lásd technikaként is)
- válságmenedzselési technikák, válás, munkanélküliség, adósság, hajléktalanság, ún. életvezetési problémák esetében

Jellegzetes technikák a családi szociális munkában:

- reflexív kérdések
- szerepcsere
- „üres szék”
- utazás a jövőbe
- családi szobor
- családlátogatás (munkamódként is)
- családi videotréning
- átcímkezés

- teammunka
- mediáció stb.

Hagyományok helye és szerepe a családi szociális munkában: -az ősi, bevált megoldásmódok felélesztése

- a hagyományos, a család környezetében fellelhető erőforrások újrafelfedezése, a kapcsolatok ápolása, a segítő környezet bevonása
- a család által addig sikeresen használt technikák, megoldásmódok elemzése
- a családi rítusok fontossága
-

Ki lehet (családi) szociális munkás:

A focihoz, gyerekneveléshez és a szociális munkához mindenki ért. Sajnos a szakmában nagyon alacsony a szakképzettek aránya, alig csökkent a képzetlenek (nem szociális munkások) száma⁵. Ennek az a veszélye, hogy az alkalmazás következeiben lett segítő sokszor olyan eszközöket használ munkájában, melyek korábbi pályáján és saját életében is sikertelenek voltak. Az ilyen módon szakemberré válók körében az átlagnál is nagyobb a kiegész veszélye. Ők éppen azt nem tapasztalhatják, hogy a családi szociális munka olyan munkakörülmény, mely maga is erőforrás lehet a szakember számára.

A szociális munkás képzésben előfordul, hogy a kikerülő hallgatók már hallottak a rendszerszemléletű gondolkodásról, azonban ennek gyakorlati működéséről fogalmuk sincs. Hétköznapi gondolkodásunk jellemzően ok-okozati, ez használható tehát a kiképzett szakember esetében is.

A családi szociális munkát akkor érdemes tanítani, amikor a hallgató már elsajátította a szociális munka elméleti alapjait, és a saját bőrén érzi a rendszerszemléletű gondolkodás szükségességét.

⁵ Ezt a helyzetet az alkalmazási kritériumok is konzerválják.